

College voor Examens

LATIJNSE TAAL EN LITERATUUR VWO

Syllabus centraal examen 2012

November 2010

Verantwoording:

© 2010 College voor Examens, Utrecht.

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Deze syllabus is ontworpen door een commissie van het College voor Examens (CvE). De basistekst is in hoofdzaak geschreven door medewerkers van de VCKT. Een eerder concept van de syllabus is ter inzage en advies toegezonden aan de vakinhoudelijke vereniging VCN, het Cito en de CvE-vaksectie. Op grond van de ontvangen reacties en adviezen is de tekst die u hierbij aantreft, vastgesteld.

Inhoud

Voorwoord	4
1. Examenstof van het centraal examen en schoolexamen	4
2. Specificatie examenstof van het centraal examen	6
A Teksten	6
B Cultuurhistorische context	8
C Eindtermen	9
3. Het centraal examen	10
3.1. Zittingen centraal examen	10
3.2. Hulpmiddelen	10
Bijlage 1. Examenprogramma Latijnse taal en literatuur vwo	11
Domein A: Reflectie op klassieke teksten	12
Domein B: Reflectie op relaties tussen de antieke cultuur en de latere Europese cultuur	12
Domein C: Zelfstandige oordeelsvorming	12
Domein D: Oriëntatie op studie en beroep	12
Domein E: Informatievaardigheden	12
Bijlage 2. De plaats van Klassieke talen en klassieke culturele vorming in de profielen	13
Bijlage 3. De minimumlijst Latijn	14
Deel I Vormleer	14
Deel II Syntaxis	16
Deel III Stilistische middelen	18
APPENDIX	20

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld. In het examenprogramma zijn de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) zich uitstrekt: het CE-deel van het examenprogramma. Het examenprogramma geldt tot nader order.

Het College voor Examens (CvE - voorheen CEVO¹) geeft in een syllabus, die in beginsel jaarlijks verschijnt, een toelichting op het CE-deel van het examenprogramma. Behalve een beschrijving van de exameneisen voor een centraal examen kan de syllabus verdere informatie over het centraal examen bevatten, bijvoorbeeld over een of meer van de volgende onderwerpen: specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het schoolexamen, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computerexamens), voorbeeldopgaven, toelichting op de vraagstelling, toegestane hulpmiddelen.

Ten aanzien van de syllabus is nog het volgende op te merken. De functie ervan is een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar hun aard is een syllabus dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk, al zal dat maar in beperkte mate voorkomen, dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze syllabus staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Een syllabus is zodoende een hulpmiddel voor degenen die anderen of zichzelf op een centraal examen voorbereiden. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor de producenten van leermiddelen en voor nascholingsinstanties. De syllabus is niet van belang voor het schoolexamen. Daarvoor zijn door de SLO handreikingen geproduceerd die niet in deze uitgave zijn opgenomen.

Deze syllabus geldt voor het examenjaar 2012. Syllabi van eerdere jaren zijn niet meer geldig en kunnen van deze versie afwijken. Voor het examenjaar 2013 wordt een nieuwe syllabus vastgesteld. Het CvE publiceert uitsluitend digitale versies van de syllabi. Dit gebeurt via Examenblad.nl (www.examenblad.nl), de officiële website voor de examens in het voortgezet onderwijs. In de syllabi 2012 zijn de wijzigingen ten opzichte van de vorige syllabus voor het examenjaar 2011 duidelijk zichtbaar. De veranderingen zijn geel gemarkeerd. Er zijn diverse vakken waarbij de syllabus 2012 geen inhoudelijke veranderingen heeft ondergaan.

Een syllabus kan zo nodig ook tussentijds worden aangepast, bijvoorbeeld als een in de syllabus beschreven situatie feitelijk veranderd is. De aan een centraal examen voorafgaande Septembermededeling is dan het moment waarop dergelijke veranderingen bekendgemaakt worden. Kijkt u voor alle zekerheid jaarlijks in september op Examenblad.nl.

Het CvE stelt het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen vast en de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen. Deze vaststelling wordt gepubliceerd in het rooster voor de centrale examens en in de Septembermededeling.

Voor opmerkingen over syllabi houdt het CvE zich steeds aanbevolen. U kunt die zenden aan info@cve.nl of aan CvE, Postbus 315, 3500 AH Utrecht.

De voorzitter van het College voor Examens,
Drs. H.W. Laan

---

¹ Op 1 oktober 2009 is de CEVO (Centrale Examencommissie Vaststelling Opgaven) opgegaan in het CvE. De CEVO bestaat niet meer, maar besluiten van de CEVO, onder meer over de syllabi, blijven van kracht zolang deze niet herzien zijn door het CvE.

1. Examenstof van het centraal examen en schoolexamen

Het centraal examen Latijnse taal en literatuur heeft betrekking op domein A, B (voor zover dat mogelijk is, gelet op het karakter van het centraal examen) en C.

Het College voor Examens stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

Het College voor Examens maakt indien nodig een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- de domeinen A, B, C, D en E. Deze domeinen komen aan de orde aan de hand van een selectie van tenminste 30 pagina's (Oxford Classical Text) Latijnse teksten. Deze selectie bevat teksten van tenminste twee genres uit Latijns proza en Latijnse poëzie. Deze bevat geen teksten van de auteur(s) die voor het centraal examen zijn vastgesteld, tenzij deze teksten behoren tot een ander genre en thema.

Daarnaast komen deze domeinen aan de orde aan de hand van:

- een selectie van tenminste 45 pagina's klassieke, vertaalde teksten;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: toetsing van het vertalen van één of meer ongeziene passages;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: stof van het centraal examen naast de hierboven vermelde stof voor het schoolexamen;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die eventueel per kandidaat kunnen verschillen.

2. Specificatie examenstof van het centraal examen

Kernauteur: Livius

Genre : Historisch
proza

A. Teksten

Teksteditie: R. M. Ogilvie, Titi Livi Ab Urbe Condita, Tomus I, libri I-V, Oxford 1974
(Oxford Classical Texts)

Rode draad: Het vroege Rome

1 Pensum

(De met een asterisk gemarkeerde passages worden in vertaling gelezen)

Livius, *Ab Urbe Condita*

Prooemium (1-6 + 10-12 t/m invexere)

1, 1-4*

1, 8.4-9.16

1, 10-15.5*

1, 18-26*

1, 34-35.6

1, 39-41

1, 46-47

1, 48-57*

1, 58-60.3

2, 3-7*

2, 8.6-8.8*

2, 9-10

2, 12-13

Vergilius, *Aeneis*

8, 454-519*

Ovidius, *Ars Amatoria*

101-134*

2 Genre

▪ Definitie en kenmerken van het genre

Het genre historiografie beschrijft de geschiedenis van de mensheid in al haar facetten: politiek, religie, economie, volksaard, maatschappelijke verhoudingen et cetera. Kenmerkend voor het genre in het algemeen zijn de verhalende vorm, het grote aandeel van redevoeringen (in de directe en indirecte rede) en het belang van geschiedschrijving als de herinnering aan glorieuze daden. Specifieke kenmerken van de Romeinse geschiedschrijving zijn de annalistische ordening, de politieke inslag, de moraliserende tendens en de concentratie op Rome. Livius' *Ab urbe condita* (*AUC*) is het omvangrijkste overgeleverde Romeinse geschiedwerk.

▪ Ontstaan en ontwikkeling van het genre

De Romeinse geschiedschrijving staat in de traditie van de Griekse geschiedschrijving. Livius is een schakel in een lange traditie van Romeinse geschiedschrijving en hij sluit aan bij de traditie van de Romeinse 'annalisten' (letterlijk: jaarboekenschrijvers), die de geschiedenis van Rome van jaar tot jaar beschreven.

Livius voldoet aan de eisen die Cicero aan de geschiedschrijver stelt, in het bijzonder geen onwaarheden vertellen en geen ongemakkelijke waarheid verzwijgen. Zoals Livius zelf duidelijk maakt in zijn prooemium op boek 1, ziet hij zijn geschiedwerk heel sterk als een verzameling (waarschuwendende of inspirerende) *exempla*.

Als bronnenmateriaal gebruikt hij primaire bronnen (*Annales Maximi*, *senatus consulta*, familiearchieven) en oudere geschiedschrijving, zoals die van de annalisten en, vooral voor gebeurtenissen in het oosten, van Polybius. Tegenover zijn bronnenmateriaal neemt Livius vaak een onkritische houding aan.

▪ Centrale thema's van *Ab Urbe Condita*

Doel van *AUC* is een verslag te geven van de opkomst van Rome, de verovering van de heerschappij over Italië en van de rest van de mediterrane wereld. Livius benadrukt de Romeinse deugden en kwaliteiten die tot deze heerschappij hebben geleid. Hij is een vaderlandslievend auteur met een sterke neiging tot het idealiseren van de oude Romeinse moraal.

▪ De verteller

Livius' werk is verhalend. Naast beschrijvingen van gebeurtenissen levert hij ook regelmatig commentaar op de door hem beschreven gebeurtenissen. Hij vertelt over de handelingen van historische personages, maar laat hen ook veelvuldig aan het woord. Via de woorden van de personages maakt de lezer/toehoorder kennis met hun visie op de gebeurtenissen, of in elk geval met de visie die Livius hun toeschrijft. Dikwijls hebben de woorden van de personages een andere lading voor de aangesprokenen dan voor de lezers, die vaak over meer informatie beschikken (dramatische ironie).

▪ Specifieke structurelementen

De structuur van *AUC* als geheel is chronologisch en volgt de oude Romeinse annalistische traditie. Hierin worden de verschillende gebeurtenissen per jaar ingedeeld en verteld, ook al strekten zij zich in feite over een langere periode uit. De gebruikelijke titel van zijn geschiedwerk, *Ab Urbe Condita*, is van later datum; zelf noemt Livius zijn werk *Annales*.

3 Taal en stijl

De CvE-minimumlijst wordt als uitgangspunt genomen bij de annotatie van de op het centrale examen voor te leggen authentieke (ongelezen) tekst.

In stilistisch opzicht benadert Livius het door Cicero voor de geschiedschrijving gewenste ideaal. Zijn zinsbouw wordt gekenmerkt door de soepelheid en kalmte die Cicero van historiografisch proza eist. Quintilianus beschrijft diens stijl in zijn handboek voor de welsprekendheid met de term *lactea ubertas* ('romige overvloedigheid'). Deze komt vooral tot uitdrukking in de klassieke volzin (*periode*). Bij de karakterisering van de diverse personages maakt hij gebruik van zowel de directe als de indirecte rede. Door een levendige voorstelling (*visualisering/enargeia*) en door een dramatische opbouw van de verschillende episodes weet hij de lezer geboeid te houden.

B. Cultuurhistorische context

1 De auteur en zijn werk

▪ Leven van Livius (circa 64 v.Chr.-circa 17 n.Chr)

Titus Livius, naar alle waarschijnlijkheid geboren in 64 v.Chr. in Patavium (Padua) en gestorven rond 17 n.Chr., leefde tijdens de historisch belangrijke periode van overgang van Romeinse Republiek naar Romeinse Keizertijd (de alleenheerschappij van Augustus). Over zijn leven is weinig bekend. Hij was van goeude afkomst en moet een gedegen opleiding gehad hebben in de retorica en filosofie, eerst in Padua en later in Rome. Livius heeft geen politieke of militaire carrière nagestreefd, maar zijn leven geheel aan de letteren gewijd.

▪ Werken van Livius

Hoewel Livius andere (niet overgeleverde) werken heeft geschreven, zoals brieven, dialogen en filosofische traktaten, is zijn bekendste werk *AUC*. In 142 boeken behandelt hij de geschiedenis van Rome vanaf de stichting in 753 tot de dood van Drusus de oudere in 9 v.Chr.

Ten aanzien van het ontstaan en de publicatie van *AUC* beschikken we niet over zekere informatie. Het is mogelijk dat Livius is uitgegaan van een serie lezingen, waarbij hij vanaf het begin gewerkt heeft aan een monumentaal geschiedwerk dat de grootsheid van Rome moest benadrukken. Het is vrijwel zeker dat het ontstaan samenhangt met de hoop op een betere toekomst na de burgeroorlogen door de vestiging van het principaat van Augustus, die in zijn tijd vaak als tweede Romulus werd voorgesteld. Het werk, dat traditioneel ingedeeld is in decaden (groepen van tien boeken), maar waarschijnlijk gepubliceerd werd in pentaden (groepen van vijf), is slechts gedeeltelijk overgeleverd. Alleen de boeken 1-10 (Koningstijd en Vroege Republiek tot aan 293) en 21-45 (Tweede Punische Oorlog, Macedonische en Syrische Oorlogen; 218-167) zijn bewaard gebleven. Van de rest van het werk zijn slechts fragmenten en latere uittreksels bekend.

Koningstijd 754/3 - 510/509 v. Chr.

De geschreven bronnen die Livius tot zijn beschikking had over de oorsprong en de eerste eeuwen van Rome, waren sterk gekleurd door legendevorming. Het schrift raakte immers pas vanaf 500 v. Chr. in gebruik en de oudste literaire Latijnse teksten dateren zelfs pas uit de 3de eeuw v. Chr. Historisch-archeologisch onderzoek toont aan dat Livius de grootheid van het Rome van zijn eigen tijd projecteert op het verre verleden. De traditie van Aeneas' komst naar Latium bestond weliswaar al lang voor Livius' tijd (sinds de 4de eeuw), maar is geen historisch feit. Rome omvatte oorspronkelijk slechts enkele kleine huttendorpen, die zich in niets onderscheidden van andere boerendorpen in Latium. Voor de ontwikkeling van Rome zijn de Etrusken, die ten noorden van de Tiber woonden, van groot belang. Anders dan Livius zijn lezers wil doen geloven, veroverden de Etrusken rond 600 Rome en introduceerden er o.a. bouwtechnieken, het alfabet en religieuze gewoontes, zoals de voorspellingskunst. Rond 575 ontwikkelt Rome zich van een conglomeraat van dorpen tot stad door de aanleg van een centraal plein, het Forum Romanum.

Op politiek gebied schetst Livius de verwording van het koningschap: machtsmisbruik van de koning leidt tot verdrijving van de koninklijke familie. Pogingen van de Etrusken om de macht opnieuw in handen te krijgen mislukken.

Republiek 510/509 - 31 v. Chr.

De republikeinse staatsinstelling beoogt machtsmisbruik te voorkomen door de leiding van de staat in handen te geven van twee consuls die gekozen worden voor een ambtstermijn van slechts één jaar en gecontroleerd worden door de senaat en de volksvergadering.

2 De historische context

Livius schrijft het grootste deel van *AUC* ten tijde van het principaat van Augustus.

De volgende elementen (en hun onderlinge chronologie) worden bekend verondersteld:

- Rome's groei van stad tot wereldmacht:
de stichting van Rome; de koningstijd en de grondlegging van de republiek; de verovering van Italië; het contact met de Grieken in het zuiden van Italië; de Punische oorlogen.
- de burgeroorlogen en de ondergang van de republiek.

▪ Politieke situatie

In de tijd waarin Livius het grootste deel van zijn *AUC* schreef, bestond er na een langdurige periode van burgeroorlogen een algemeen verlangen naar vrede en welvaart. Augustus voorzag in deze behoefte nadat hij alle macht in handen had gekregen.

▪ Intellectueel klimaat

Livius schrijft zijn geschiedenis van Rome met een zekere distantie en niet als iemand die er nauw bij betrokken is of direct belang heeft bij de gebeurtenissen die hij beschrijft. Hij legt in zijn voorwoord uit dat het schrijven over het vroege Rome hem afleiding biedt en hem de aanblik van de ellende en het morele verval van zijn eigen tijd even kan doen vergeten. Hij hoopt echter ook dat het kennis nemen van de heldendaden en de moed (*fortitudo*) van de Romeinen van weleer zijn lezers zal kunnen inspireren tot navolging. Bovendien legt Livius een grote nadruk op andere morele waarden als wijsheid (*sapientia*), rechtvaardigheid (*iustitia*) en mildheid (*clementia*).

C Eindtermen

NB. Voor de toetsing van de eindtermen (zie bijlage 1) worden de CvE-minimumlijst (zie bijlage 3) en deze syllabus als uitgangspunt genomen.

3. Het centraal examen

3.1. Zittingen centraal examen

Raadpleeg hiervoor het Examenblad, www.examenblad.nl

3.2. Hulpmiddelen

Raadpleeg hiervoor het Examenblad, www.examenblad.nl

Bijlage 1.

Examenprogramma Latijnse taal en literatuur vwo

Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

- Domein A Reflectie op klassieke teksten
- Domein B Reflectie op relaties tussen de antieke cultuur en de latere Europese cultuur
- Domein C Zelfstandige oordeelsvorming
- Domein D Oriëntatie op studie en beroep
- Domein E Informatievaardigheden.

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op de domeinen A, B (voorzover dat mogelijk is, gelet op het karakter van het centraal examen) en C.

Het centraal examen heeft betrekking op een thema en/of genre aan de hand van authentieke teksten van een of meer auteurs en van vertaalde teksten.

De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

De CEVO maakt een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- de domeinen A, B, C, D en E. Deze domeinen komen aan de orde aan de hand van een selectie van tenminste 30 pagina's (Oxford Classical Text) Latijnse teksten. Deze selectie bevat teksten van tenminste twee genres uit Latijns proza en Latijnse poëzie. Deze bevat geen teksten van de auteur(s) die voor het centraal examen zijn vastgesteld, tenzij deze teksten behoren tot een ander genre en thema.

Daarnaast komen deze domeinen aan de orde aan de hand van:

- een selectie van tenminste 45 pagina's klassieke, vertaalde teksten;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: toetsing van het vertalen van één of meer ongeziene passages;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: stof van het centraal examen naast de hierboven vermelde stof voor het schoolexamen;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die eventueel per kandidaat kunnen verschillen.

De examenstof

Domein A: Reflectie op klassieke teksten

1. De kandidaat kan zijn begrip van Latijnse en klassieke, vertaalde teksten demonstreren door:
  - een ongeziene passage te vertalen;
  - een passage te analyseren en interpreteren vanuit taalkundig, letterkundig en/of cultuurhistorisch perspectief;
  - een passage te vergelijken vanuit taalkundig, letterkundig en/of cultuurhistorisch perspectief, met andere cultuuruitingen uit de oudheid of latere perioden.

Domein B: Reflectie op relaties tussen de antieke cultuur en de latere Europese cultuur

2. De kandidaat kan door de bestudering van de Latijnse en klassieke, vertaalde teksten tegen de achtergrond van de antieke cultuur:
  - onderwerpen actualiseren die voortvloeien uit een confrontatie tussen deze teksten en zijn eigen leven;
  - de eigentijdse cultuur plaatsen in het perspectief van de traditie waarin Europa staat.

Domein C: Zelfstandige oordeelsvorming

3. De kandidaat kan een beargumenteerde reactie op de voorgelegde teksten formuleren.

Domein D: Oriëntatie op studie en beroep

Domein E: Informatievaardigheden

4. De kandidaat kan gebruik maken van verschillende ICT-toepassingen bij Latijn.

Bijlage 2. De plaats van Klassieke talen en klassieke culturele vorming in de profielen

Latijnse taal en literatuur en Griekse taal en literatuur

Latijnse taal en literatuur of Griekse taal en literatuur, ter keuze van de leerling, maken deel uit van het gemeenschappelijk deel van elk profiel in het gymnasium.

Latijnse taal en literatuur of Griekse taal en literatuur kunnen als profielkeuzevak in het profiel cultuur en maatschappij op het atheneum worden gekozen, indien het bevoegd gezag ervoor kiest deze vakken aan te bieden.

Latijnse taal en literatuur en Griekse taal en literatuur kunnen op het atheneum als keuze examenvak worden gekozen, indien het bevoegd gezag ervoor kiest deze vakken aan te bieden.

Klassieke culturele vorming

Een leerling met een klassieke taal in het pakket moet KCV volgen.

Scholen kunnen zowel op het atheneum als op het havo de leerlingen in de gelegenheid stellen het vak klassieke culturele vorming (KCV) te kiezen in plaats van culturele kunstzinnige vorming (CKV).

De school mag de leerlingen de vervanging niet opleggen. Ook op het havo is de vervanging van CKV door KCV mogelijk doordat de havo-leerling – als de school dat toestaat – één of meer vakken uit zijn of haar pakket mag inruilen voor het overeenkomstige vwo-vak. KCV mag worden beschouwd als het overeenkomstige vwo-vak voor CKV.

Bijlage 3. De minimumlijst Latijn

NB. De minimumlijst Latijn is aangepast en geldt met ingang van 2011.

*De minimumlijst Latijn bestaat uit drie delen: I vormleer, II syntaxis en III stilistische middelen. Deel I en II bevatten een opsomming van de taalkundige verschijnselen die kandidaten moeten kennen en die niet geannoteerd worden bij de vertaalopgave bij het Centraal examen. Deel III bevat een overzicht van stilistische middelen die door **het CvE** bekend worden verondersteld.*

*De minimumlijst Latijn is primair bedoeld voor docenten en hanteert de terminologie die ook bij het Centraal Examen gehanteerd wordt. Er is zo veel mogelijk gekozen voor een Nederlandse terminologie. In een aantal gevallen heeft **het CvE** de voorkeur gegeven aan het gebruik van een technische term, zoals *indicativus* en *nominativus*. Soms is er om praktische redenen voor gekozen twee termen naast elkaar te hanteren (bijvoorbeeld lijdend voorwerp/object, i.v.m. een term als *objectsinfinitivus*); dit is aangegeven door middel van een schuine streep.*

Sommige onregelmatige vormen in deze lijst zijn met meer of minder moeite in het bij het examen toegestane woordenboek of in het grammaticakatern te vinden. Ze zijn hier opgenomen, omdat **het CvE** bij de inschatting van de beschikbare tijd voor de vertaalopgave ervan uitgaat dat deze vormen behoren tot de parate kennis van de kandidaat en dus niet behoeven te worden opgezocht. Uit het opnemen van zulke vormen in de lijst mag daarom niet de conclusie worden getrokken dat de andere onregelmatige vormen die ook in het woordenboek te vinden zijn, per definitie worden geannoteerd bij de vertaalopgave.

Deel I Vormleer

1 Zelfstandige naamwoorden

De verbuiging/uitgangen van de:

- a-stammen
- o-stammen, inclusief *vir* en het type *puer* en *magister*
- medeklinkerstammen, inclusief de genitivus op *-ium* en de verbuiging van *mare*
- u-stammen, exclusief het onzijdig
- e-stammen.

De verbuiging/uitgangen van *vis*, *Iuppiter* en *domus*.

De locativi *domi* en *Romae*.

De geslachtsregels van de a-, o-, u- en e-stammen, inclusief de uitzonderingen *manus* en *domus*.

Van de medeklinkerstammen de regels:

- mannelijk op *-or*
- vrouwelijk op *-tas*, *-io* en *-x*
- onzijdig op *-us* en *-men*

De vocativus, inclusief het type *fili*.

2 Bijvoeglijke naamwoorden

De verbuiging/uitgangen van:

- o- / a-stammen, inclusief het type *pulcher* en *miser*
- medeklinkerstammen van drie, twee en één uitgang.

De vorming en verbuiging van de vergrotende trap op *-ior* en *-ius*.

De vorming en verbuiging van de overtreffende trap op *-issimus*, *-errimus* en *-illimus*.

De vorming en verbuiging van vergrotende en overtreffende trap van *bonus*, *malus*, *magnus*, *parvus* en *multus*.

3 Bijwoorden

De vorming op *-e* en *-(i)ter*.

De vorming van de vergrotende trap op *-ius*.

De vorming van de overtreffende trap op *-e*.

4 Telwoorden

De verbuiging van *unus*, *duo* en *tres*.

5 Voornaamwoorden

De verbuiging van de voornaamwoorden, met uitzondering van de genitivus obiectivus *mei*, *tui*, *nostrī*, *vestri*.

6 Werkwoorden

De vervoeging van de:

- a-stammen
- e-stammen
- i-stammen
- medeklinkerstammen
- gemengde stammen.

Actief, passief en (semi)deponens.

Indicativus en coniunctivus.

Imperativus tweede persoon (exclusief de zgn. imperativus futuri [type *vocato*] en de imperativus passief; dit impliceert tevens dat de imperativus van deponentia niet bekend wordt verondersteld).

Praesens, imperfectum, futurum, perfectum, plusquamperfectum en futurum exactum.

Infinitivus, participium, gerundium en gerundivum:

- de infinitivus praesens actief, praesens passief, futurum actief, perfectum actief, perfectum passief
- het participium praesens actief, futurum actief, perfectum passief
- het gerundium
- het gerundivum.

De vervoeging van de onregelmatige werkwoorden, inclusief de stamtijden:

- *velle*, *nolle*
- *esse*, *posse*, *fieri*
- *ire* en *ferre*, inclusief de samenstellingen met voorzetsels
- de onvolledige werkwoorden: *memini* en *odi*
- de semi-deponentia *audere* en *solere*
- de vormen: *inquit* en *ait*.

Perfectum actief:

- *-vi*
- *-ui*
- *-i*, *-si*, *-xi*, *-psi*
- klankverandering

- reduplicatie.

Participium perfectum passief op:

- *-tus*
- *-sus*.

Deel II Syntaxis

1 Congruentie

Het begrip congruentie / congrueren met.

Congruentieregels met betrekking tot:

- onderwerp - persoonsvorm
- onderwerp - naamwoordelijk deel van het gezegde
- bijstelling
- bijvoeglijke naamwoorden - zelfstandige naamwoorden
- voornaamwoorden - zelfstandige naamwoorden
- antecedent en betrekkelijk voornaamwoord
- bijvoeglijke bepaling
- predicatieve bepaling.

2 Functies van naamvallen

Nominativus:

- onderwerp/subject
- naamwoordelijk deel van het gezegde.

Genitivus:

- bijvoeglijke bepaling die een bezitter of eigenschap uitdrukt.
- genitivus partitivus
- genitivus subiectivus
- genitivus obiectivus
- als aanvulling bij werkwoorden
- als aanvulling bij bijvoeglijke naamwoorden
- causa met genitivus.

Dativus:

- meewerkend voorwerp
- de handelende persoon bij het gerundivum
- de bezitter bij het werkwoord esse
- als aanvulling bij bijvoeglijke naamwoorden.

Accusativus:

- lijdend voorwerp/object
- bijwoordelijke bepaling tijdsduur en afstand
- de accusativi van richting *Romam* en *domum*
- als aanvulling bij werkwoorden met een dubbele accusativus
- als onderwerp en naamwoordelijk deel van het gezegde in de a.c.i. en a.c.p.

Ablativus:

- bijwoordelijke bepaling van plaats, tijd, middel, reden, wijze, maat en vergelijking
- als aanvulling bij werkwoorden
- als aanvulling bij bijvoeglijke naamwoorden
- in de ablativus absolutus constructie.

Vocativus:

- aanspreekvorm.

3 Voorzetsels

Het gebruik van naamvallen bij de voorzetsels.

4 Bijvoeglijke naamwoorden

Bijvoeglijk en zelfstandig gebruikt.

5 Trappen van vergelijking

Het gebruik en de betekenis van vergrotende trap inclusief de betekenissen "tamelijk" en "te".

Het gebruik van *quam* dan wel de ablativus van vergelijking na een vergrotende trap.

Het gebruik en de betekenis van de overtreffende trap: de betekenissen "-ste" en "zeer".

Het gebruik van *quam* met een overtreffende trap: "zo ... mogelijk".

6 Voornaamwoorden

Bijvoeglijk en zelfstandig gebruik.

Het (ingesloten) antecedent van een betrekkelijke bijzin.

De relatieve aansluiting.

7 Werkwoorden

De begrippen overgankelijk/transitief en onovergankelijk/intransitief.

De begrippen directe en indirecte rede.

De begrippen deponens / semi-deponens.

Gebruik van de tijden:

- het praesens historicum.
- het imperfectum: beschrijving van de achtergrond/voortdoring/gewoonte/poging.
- het perfectum: beschrijving van de gebeurtenissen.

coniunctivus

- in hoofdzinnen: aansporing, verbod (coni. praes. en perf.), twijfel (dubitativus van heden en verleden), vervulbare en onvervulbare wens, mogelijkheid (potentialis van heden en verleden), irrealis van heden en verleden.
- in bijzinnen: mogelijkheid, irrealis van heden en verleden.
- in betrekkelijke bijzinnen: finaal, causaal en consecutief/definiërend.
- in de indirecte vraag.
- na de voegwoorden *cum*, *ut* en *ne*.
- in de indirecte rede met uitzondering van de coniunctivus die een bevel uitdrukt.

Het gebruik van de coniunctivus in causale bijzinnen die met *quia* en *quod* worden ingeleid (subjectieve redenen) wordt niet bekend verondersteld.

infinitivus

- de begrippen gelijktijdig(heid), voortijdig(heid) en natijdig(heid).
- subjectsinfinitivus en objectsinfinitivus.
- de infinitivus in de a.c.i. en n.c.i.

participium

- de begrippen gelijktijdig(heid), voortijdig(heid) en natijdig(heid).
- het verbonden participium.
- bijvoeglijk, zelfstandig en predicatief gebruikt.
- in a.c.p.
- in de ablativus absolutus.
- het participium futurum actief met doelaangevende betekenis.
- het participium futurum actief in combinatie met vormen van *esse* als een omschrijvend futurum (*coniugatio periphrastica*).

Het dominant gebruik van het participium wordt niet bekend verondersteld.

Gerundium

Gerundivum

- het gerundivum als naamwoordelijk deel van het gezegde als gerundivum van verplichting, inclusief de vertaling kunnen en mogen.
- het dominant gebruik van het gerundivum, namelijk in de zgn. gerundivumconstructie.

8 Vraagzinnen

Directe en indirecte vragen, inclusief de vraagpartikels *num*, *nonne*, *-ne* en *utrum* / *-ne ... an*.

Deel III Stilistische middelen

Het CvE gaat ervan uit dat de kandidaten vertrouwd zijn met de volgende stilistische, narratologische en argumentatieve begrippen:

a-fortiori-redenering
alliteratie
alwetende verteller
anafoor
analogie als argument in een bewijsvoering
antithese
apostrofe
assonantie
asyndeton (copulatief [verbindend] en adversatief [tegenstellend])
chiasme
climax
dramatische ironie
ellips
enallagè/hypallagè
eufemisme
hyperbaton
hyperbool
invoeren fictieve opponent
ironie
litotes
metafoor
metonymia:
- abstractum pro concreto
- naam van een god i.p.v. zijn/haar invloedssfeer
- materiaal/stof i.p.v. voorwerp
- pars pro toto
paradox
parallellie
pars pro toto
pathos
personificatie
polysyndeton
prospectieve elementen
raamvertelling
retorische vraag
retrospectieve elementen
sententia
tertium comparationis / punt van vergelijking
trikolon
vergelijking
versnelling/vertraging
vertellerscommentaar

vertelperspectief
verteltempo
verteltijd / vertelde tijd
woordplaatsing aan het begin/einde van een regel/zin

NOTA BENE: wanneer in vragen de term *tekstelement* wordt gehanteerd, wordt daarmee bedoeld:
een woord, een woordgroep, een bijzin of een zin.

APPENDIX

De volgende stamtijden en de daarvan afgeleide composita worden bekend verondersteld (vormen die met een asterisk [*] zijn gemarkeerd zijn volledigheidshalve opgenomen, maar worden niet bekend verondersteld):

accipio	accepi	acceptum
ago	egi	actum
aperio	aperui	apertum
aspicio	aspexi	aspectum
aufero	abstuli	ablatum
cado	ceceidi	casum*
caedo	ceceidi	caesum
capio	cepi	captum
cedo	cessi	cessum*
censeo	censui	censum
cerno	crevi	cretum*
claudio	clausi	clausum
cogo	coegi	coactum
colo	colui	cultum
comprehendo	comprehendi	comprehensum
consulo	consului	consultum
credo	credidi	creditum*
cresco	crevi	cretum*
cupio	cupivi	cupitum*
curro	cucurri	
decerno	decrevi	decretum
defendo	defendi	defensum
desero	deserui	desertum
dico	dixi	dictum
disco	didici	-
divido	divisi	divisum
do	dedi	datum
doceo	docui	doctum*
duco	duxi	ductum
emo	emi	emptum
eo	ii	
facio	feci	factum
fero	tuli	latum
flecto	flexi	flexum
fluo	fluxi	fluxum*
frango	fregi	fractum
fugio	fugi	-
gero	gessi	gestum
haereo	haesi	haesum*
iaceo	iacui	-
iacio	ieci	iactum

instruo	instruxi	instructum
intellego	intellexi	intellectum
interficio	interfeci	interfectum
iubeo	iussi	iussum
iungo	iunxi	iunctum
iuvo	iuvi	iutum
lego	legi	lectum
maneo	mansi	
metuo	metui	-
misceo	miscui	mixtum
mitto	misi	missum
moveo	movi	motum
nolo	nolui	-
nosco	novi	notum*
pario	peperi	partum*
pello	pepuli	pulsum
peto	petivi	petitum
pono	posui	positum
posco	poposci	-
possum	potui	-
premo	pressi	pressum
quaero	quaesivi	quaesitum
rapio	rapui	raptum
rego	rexi	rectum*
relinquo	reliqui	relictum
respondeo	respondi	responsum
rideo	risi	risum*
rumpo	rupi	ruptum
ruo	rui	rutum*
scribo	scripsi	scriptum
sedeo	sedi	sessum*
sentio	sensi	sensum
sino	sivi	situm
sisto	stiti	statum*
solvo	solvi	solutum
statuo	statui	statutum
sto	steti	statum*
struo	struxi	structum
suadeo	suasi	suasum
sum	fui	-
sumo	sumpsi	sumptum
surgo	surrexi	surrectum
tango	tetigi	tactum
tego	texi	tectum
teneo	tenui	tentum*
tollo	sustuli	sublatus

traho	traxi	tractum
tremo	tremui	-
veho	vexi	-
venio	veni	
verto	verti	-
video	vidi	visum
vinco	vici	victum
vivo	vixi	
volo	volui	-
volvo	volvi	volutum

Deponentia en semi-deponentia

aggredior	aggressus sum
audeo	ausus sum
fio	factus sum
fruor	fructus sum
fungor	functus sum
gaudeo	gavisus sum*
loquor	locutus sum
mereor	meritus sum
morior	mortuus sum
nascor	natus sum
obliviscor	oblitus sum
orior	ortus sum
patior	passus sum
polliceor	pollicitus sum
proficiscor	profectus sum
queror	questus sum
reor	ratus sum
sequor	secutus sum
soleo	solitus sum
utor	usus sum
vehor	vectus sum
vereor	veritus sum
vertor	versus sum